

ALEXANDRU VAIDA VOEVOD

DIPLOMATUL MARII UNIRI

Mihai Racovițan
Eugen Străuțiu

Reîntors în Transilvania în toamna anului 1918, după un periplu în Elveția, Austria și Ungaria, unde în anii războiului mondial făcuse reale servicii statului român, Alexandru Vaida Voevod se va implica și va fi implicat – alături de ceilalți mari frunțași din generația Marii Uniri – în evenimente ce vor finaliza unitatea națională deplină a poporului român.

Excepționala-i activitate din toamna anului 1918 (aproape toate acțiunile și actele care au premers și pregătit unirea de la 1 Decembrie fiind săvârșite cu participarea sa directă: *Declarația de independență* de la Oradea și prezentarea ei în parlamentul Ungariei; tratativele și discuțiile de la Budapesta din intervalul 18 – 31 octombrie cu reprezentanții Consiliului Național Maghiar, cu arhiducele Iosif de Habsburg și cu frunțașii social-democrați români – încheiată cu constituirea Consiliului Național Român Central; organizarea sfaturilor și gărzilor naționale românești; contactele cu guvernul român aflat la Iași; definitivarea *Declarației de Unire*; conceperea listei membrilor Marelui Sfat Național) a determinat alegerea sa între vicepreședinții Consiliului Dirigent și numirea ca șef al Resortului de Externe și Presă. Câteva zile mai târziu a fost numit, împreună cu Vasile Goldiș și Ștefan Cicio Pop, ministru fără portofoliu din partea Transilvaniei în guvernul de la București și, în această calitate (de reprezentant al Consiliului Dirigent) a fost inclus în delegația României la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) – pe care un timp a condus-o ca prim-ministru, cu remarcabile rezultate în obținerea recunoașterii internaționale a unității național-statale a poporului român.

Delegația României se prezenta la Conferința de Pace aducând spre recunoaștere înaltului for internațional hotărârile istorice ale poporului român, proclamate solemn și definitiv de Adunările de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Conferința nu era în situația de a crea un stat unitar – pe acesta îl înfăptuise poporul român. Conferința a fost chemată să dea consacrare juridică noului statut teritorial și politic, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale, și nu să facă României un dar.

Nu ne vom referi în lucrarea noastră la activitatea epuizantă, la lupta deseori îndârjită pe care delegația română, condusă într-o primă etapă de marele bărbat de stat Ion I. C. Brătianu, a trebuit să o desfășoare pentru ca drepturile României să fie recunoscute, întrucât principiile umaniste și democratice proclamate în timpul războiului cu privire la „pacea întemeiată pe principiile eterne ale echității”, „garanția mutuală a independenței politice și integrității teritoriale deopotrivă statelor mari și mici”, au fost date uitării de către „Cei Patru Mari”.

Ne vom limita, succint, la a prezenta activitatea cu totul remarcabilă în cadrul delegației României, a unui membru marcant, reprezentant al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, el însuși însoțit de numeroși consilieri și experți – *Dr. Alexandru Vaida Voevod*. Dealtfel, Partidul Național Român a sprijinit până în ultimul moment – prin Consiliul Dirigent și miniștrii delegați în guvernul central – tactica lui I.I.C. Brătianu de respectare integrală a Tratatului semnat cu Aliații în august 1916. El a dat lui Brătianu acest concurs ca un colaborator onest și loial, cu toate că erau mulți dintre conducătorii ardeleni și bănățeni care s-au convins, încă din primăvara anului 1919, la scurt timp după deschiderea Conferinței de Pace, că ar trebui modificată tactica pentru a obține mai mult¹.

Reprezentând Consiliul Dirigent, Vaida a trimis sistematic lungi scrisori lui Iuliu Maniu (șeful său direct), informându-l asupra desfășurării Conferinței, consultându-l în luarea deciziilor. Sursele noastre de informare se referă cu precădere la un fond documentar de excepțională valoare, aflat la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sibiu. Scrisorile lui Vaida cuprind o paletă largă de probleme, nelipsind sugestii adresate lui Maniu referitoare la organizarea politico-administrativă românească a Transilvaniei, propuneri de numiri în înalte funcții administrative din rândul unor cunoscuți militanți pentru unitate națională, păreri și propuneri cu privire la modul de îndeplinire a reformelor democratice; manifestă preocupări pentru organizarea învățământului superior românesc din Transilvania, insistând pentru readucerea unor savanți români care funcționau în Occident; îl sfătuiește pe Maniu să manifeste rețineri față de politicianismul partidelor din vechea Românie; îl preocupă în mod special chestiunea minorităților – aceasta și pentru a preveni atitudinea unor cercuri occidentale și propaganda ungară –, precum și o largă reformă agrară.

Partea importantă o constituie însă scrisorile referitoare la activitate delegației României la Conferința de Pace, inclusiv a sa, întrucât a preluat importante răspunderi legate de chestiuni organizatorice ale activităților delegației,

1. Unele observații și critici la adresa tacticii urmate de Brătianu la Conferința de Pace, Alex. Vaida Voevod le face după încheierea acesteia. Vezi dr. Alex. Vaida Voevod, *Chestia Banatului*. Discurs pronunțat în ședința Adunării Deputaților din 25 decembrie 1923, *Imprimeria Statului*, București, 1924.

de propagandă, având discuții oficiale și particulare cu factori cu greutate în cadrul Conferinței. Descoperim în aceste scrisori frământările sale cu privire la situația țării, efortul epuizant în vederea atingerii țelului propus, dar și importante informații cu privire la convingerile politice ale lui Vaida și Maniu în noua conjunctură deschisă de sfârșitul primului război mondial, sau cele ale lui I.I.C. Brătianu, cu care la Paris a conlucrat direct și pozitiv (deși nu întotdeauna lin), din cauza intransigenței primului ministru. Nu arareori în scrisorile sale, Vaida exprimă critici apăsate față de desfășurarea lentă și complicată a lucrărilor Conferinței și față de situația inechitabilă rezervată țărilor mici; dificultățile trebuiau să le înfrunte deseori „cu dinții strânși de mânie”, și se cereau soluționate cu rapiditate, și folosul cauzei pe care o reprezentau.

Om politic cu experiență îndelungată, acumulată în mișcarea națională și în înfruntările din parlamentul Ungariei, cunoscut în multe cercuri politice, Vaida și-a asumat răspunderi de mare complexitate – secondând sau înlocuind de multe ori pe primul delegat la ședințele plenare sau pe comisii, susținând cauza românească la numeroasele întâlniri și discuții cu diplomații și experții participanți la Conferință, sau coordonând activitatea consilierilor și experților români. S-a implicat în organizarea întâlnirilor între experții români, cehoslovaci, iugoslavi și polonezi, în care excluzându-se chestiile teritoriale, s-au discutat cele ce priveau pe toți moștenitorii Austro-Ungariei: despăgubiri de război, datoriile, limitarea armatelor, etc.

Pe baza documentației de care dispunem, putem afirma că principala componentă a activității lui Vaida în cadrul delegației României a fost organizarea și coordonarea activității de propagandă, extrem de utilă pentru apărarea intereselor României la Conferința de Pace. Aceasta din mai multe considerente: factorii de decizie ai Conferinței nu cunoșteau în totalitate realitățile din centrul și sud-estul Europei, deseori informațiile pe care le primeau fiind din surse ostile României; presa occidentală era o forță care și-a pus amprenta asupra lucrărilor Conferinței, pentru România fiind de un interes major ca informațiile, comentariile, analizele făcute de influentele ziare occidentale să fie mai autentice; trebuia, în primul rând, contracarată propaganda ungară, atât din interior cât și din exterior, deosebit de activă și de influentă.

Eforturile guvernelor ungare din anii 1918-1920 fiind îndreptate spre menținerea Transilvaniei în componența Ungariei, adesea s-a recurs la cointeresarea materială a emigrației ungare și a unor persoane cu influență în viața politică și economică a țărilor anglo-saxone, fără a neglija mijloacele politice și militare². Placa turnantă a propagandei Ungariei era Elveția, unde guvernul ungar a organizat o agenție de publicitate (la Berna), sub numele de „La nouvelle Hongroise”, condusă de Adam de Blazewski, cu mai mulți colaboratori. Se adăugau oficinele de propagandă ale ungarilor din Anglia și S.U.A.

2. „Le Temps” din 8 martie 1919.

Cu oarecare dificultăți, legate mai ales de modul foarte economicos în care I.I.C., Brătianu gestiona puținele surse de care dispunea, Vaida a reușit să organizeze un birou de presă și propagandă la Zürich, condus de publicistul Comnen, căruia i-a pus la dispoziție câțiva dintre colaboratorii săi personali: Ghiță Pop, Iosif Șchiopul, Crășmaru, un timp pe Emil Isac. Un alt birou de presă a deschis la Paris, „spre a informa zilnic și să se facă conferințe, încredințându-l pe M. Djuvara cu aceasta”³.

În domeniul propagandei, activitatea lui Vaida este remarcabilă. Sub coordonarea sa, publiciștii români lucrează articole pentru „Illustration” și pentru presa engleză, despre pretenziile persecuției românești contra bisericilor protestante maghiare. Un articol al lui I. Șchiopul apărea în „The Times”, altul i-a fost încredințat lui Scotus Viator, altul destinat să apară în „New Europe”, în timp ce alte două materiale apăreau în „Le Rappel” și „La Roumanie”. La Zürich Emil Isac conferea cu directorul lui „Neue Züricher Zeitung”, relatându-i pe larg chestiunea română, „el habar neavând ce se întâmpla la noi. S-a mirat de alipirea sașilor la România și a promis că n-o să mai tolereze minciunile presei maghiare (...) La Zürich m-am înțeles cu directorul lui „Scweitzerin Telegraph Agentur”, care e gata pentru 400 de franci elvețieni să publice lunar orice telegramă trimisă de guvernul român”. E. Isac se angaja că va încerca „tot posibilul pentru a combate în ziarele socialiste propaganda ticăloasă revoltătoare a canaliilor ungurești. Chiar azi am terminat apelul ce-l predau mâine la biroul Internaționalei”⁴. Enea Grapini, alt fruntaș socialist român ardelean, pleca din Elveția la Paris pentru a-i informa pe Brătianu și Vaida despre propaganda ungară și contracararea sa de către biroul de informații român de acolo.

Într-o discuție personală cu deputatul socialist Marcel Cachin (directorul organului comuniștilor francezi „L' Humanité”), Vaida a reușit să determine schimbarea tonului respectivului ziar față de problemele românești, până atunci foarte ostil României, îndeosebi după intervenția militară împotriva Ungariei Sovietice⁵. Expunându-i situația din Transilvania directorului cotidianului de mare tiraj și influență „Le Temps”, Vaida a obținut favoarea publicării de articole și informații despre problemele românești. De asemenea, a dat interviuri în „Le Matin”, „Pétit Journal”, „Excelsior”, apărând în respectivele ziare și informații favorabile României⁶. Vaida i-a cerut lui Maniu să-i trimită colecția

3. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Sibiu, Fond Alexandru Vaida Voevod. Corespondența lui Vaida Voevod cu Iuliu Maniu în probleme politice. Anul 1919 – scrisoarea din 11 martie 1919.

4. Idem, E. Isac către I. Maniu, 8 martie 1919.

5. Idem, Corespondență Vaida Voevod – Iuliu Maniu.

6. Ibidem, scrisoarea lui Vaida din 2 aprilie 1919.

din timpul războiului a ziarelor budapestane „Pester Lloyd” și „Pester Hirláp”, dar și colecția ziarului șovinist din Cluj „Élenzec”, colaboratorii săi rezumând de acolo insultele care s-au scris la adresa Puterilor Antantei. Ion Pilat le-a tradus în limba franceză, și s-a tipărit un volum intitulat *Les Magyares peint par eux mêmes*. Tot în scop propagandistic a tipărit Caius Brediceanu harta etnografică, statistică și de comunicații a Banatului, și o hartă de corespondență dublă, ambele difuzate cu precădere în cercurile diplomatice de la Conferința de Pace, agențiilor de presă și marilor cotidiene. În această vreme profesorul Ioan Coltor – un alt colaborator al lui Vaida – lega în Italia prietenii cu oameni de cultură și politici influenți⁷.

O veche prietenie îl lega pe Alexandru Vaida Voevod de directorii marilor ziare engleze „The Times” și „New Europe”, Wickham Steed și Seton Watson (Scotus Viator), valoroși prieteni ai poporului român, corect și obiectiv informați asupra realităților din România, ca și de lordul Nortcliffe, proprietarul unui influent trust de presă. Colaborarea acestora a fost constantă în perioada în care Vaida va deveni prim-delegat, în calitate de prim ministru.

Delegația română a folosit în acțiunile sale de propagandă cu mult succes personalități culturale aflate în capitala Franței. Vaida, cu sprijinul Elenei Văcărescu, a organizat conferințe pentru a face cunoscută România și Ardealul în special; făcând apel la Maniu pentru a-i trimite documentație și fotografiile ale unor monumente istorice și arhitectonice din Transilvania⁸.

Tratatul de pace cu Austria și *Tratatul special pentru protecția minorităților*, aducând grave atingeri suveranității României – I.I.C. Brătianu a refuzat să le semneze și a părăsit Parisul – au determinat delegația română să treacă la ofensivă. Vaida a depus mari eforturi pentru solidarizarea statelor aliate din centrul și estul Europei, în fața presiunilor celor patru Mari Puteri. A fost prima încercare de a constitui sistemul politic care mai târziu se va numi *Mica Înțelegere*.

În urma primelor alegeri parlamentare care au avut loc în România Mare, în noiembrie 1919, la care a participat și populația din provinciile unite, la 3 decembrie 1919 s-a format guvernul „Blocului parlamentar” condus de Vaida Voevod. Guvernul Vaida, care se bucura de simpatia Aliaților, a obținut modificarea unor paragrafe din Tratatul cu Austria, unde în *Preambul* se preciza că acest tratat „nu era impus, ci discutat și convenit” între Marii Aliați și România, ceea ce anula obligativitatea acceptării anticipate a oricărei clauze – despre care se vorbea în art. 60. Propunerile românești s-au concretizat în reformularea art. 59, care în contextul inițial nu recunoștea în mod explicit

7. Idem, Fond Alexandru Vaida Voevod, Memorii, caiet 2, partea a II-a, mss, p.51-100.

8. cf. Liviu Maior, Alexandru Vaida Voevod între Belvedere și Versailles (însemnări, memorii, scrisori), 1993, p.83-84.

Bucovina ca teritoriu aparținând României. Fruntariile erau acum specificate în *Hotărârea de unire* cu România, din 28 noiembrie 1918⁹.

Din ansamblul problemelor ce interesau România, se detașă prin importanța sa fundamentală, problema recunoașterii internaționale a operei de unitate înfăptuită de poporul român în anul 1918, de o maximă importanță fiind, desigur, încheierea Tratatului cu Ungaria.

După formarea cabinetului Vaida, care ca persoană era agreat de cei patru mari, considerându-l un om politic de factură occidentală, modern și flexibil, lucrările pentru definitivarea Tratatului cu Ungaria au prezentat mai puține dificultăți. Problemele erau totuși complexe, odată în plus după redeschiderea ostilităților militare de către guvernul bolșevic al lui Béla Kun, urmată de intervenția armatei române și ocuparea Budapestei. Aliații, deși o solicitaseră, făceau mereu reproșuri la pretinsul comportament abuziv al trupelor române. Lucrările pentru definitivarea tratatului au solicitat o activitate îndelungată și laborioasă comisiei de experți. Frontiera dintre Ungaria și România fusese acceptată de către Consiliul Suprem încă de la 13 iunie 1919, iar decizia în acest sens fusese publicată¹⁰, astfel că asupra acestei chestiuni nu puteau interveni decât modificări de detaliu. La 12 octombrie 1919, Conferința Păcii îi trimisese României o notă specială prin care îi comunica, în mod oficial, decizia de la 13 iunie¹¹. Deși această linie de frontieră nu era cea specificată în multe locuri de precizările făcute în *Hotărârile de la Alba Iulia*, ea corespundea în esență principiului etnic și, drept urmare, guvernul român a acceptat-o.

Cunoscând, în acele momente decisive, ce importanță are în tratativele internaționale cuvântul dat de un prim-ministru, ca și faptul că se bucura de simpatie în rândul factorilor de decizie ai Conferinței, Vaida Voevod s-a hotărât să reprezinte personal România la Conferința de Pace – cel puțin până la rezolvarea problemelor principale. În ianuarie 1920 sosea la Paris.

Prezența primului ministru român în capitala Franței era cu atât mai necesară, cu cât înfrângerile suferite de armata ungară în luptele cu armata română și ocuparea unei părți a Ungariei, au determinat cercurile conducătoare de la Budapesta – dată fiind eșuarea mijloacelor de forță – să recurgă la o abilă campanie diplomatică, folosind o paletă largă de propuneri ademenitoare pentru cercurile politice și financiare apusene, și o subtilă și periculoasă propagandă

9. V.V. Tilea, Acțiunea diplomatică a României. Noiembrie 1919 – martie 1920, Sibiu, 1925, p.30-33; vezi și C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților, Cluj Napoca, 1983, p.382-384.

10. Sherman David Spector, Romania and the Paris Peace Conference. A Study of the diplomacy of Ion I.C. Brătianu, Bookman Associates, New York, 1962, p.81-85; cf. Eliza Campus, Din politica externă a României 1913-1947, București, 1980, p.219.

11. V.V. Tilea, op.cit., p.50.

antiromânească desfășurată concertat la Londra, Paris, Washington și Roma. Delegația ungară la Conferință, condusă de versatul om politic și diplomat, contele Albert Apponyi, încerca în fel și chip să demonstreze cercurilor politice occidentale nedreptatea ce s-ar face Ungariei obligând-o să semneze un tratat care ar reduce-o cu două treimi din teritoriu și populație, că s-ar da o lovitură nimicitoare rolului civilizator al Ungariei în centrul Europei, transferându-se puterea și civilizația în zonă unor popoare de civilizație și rasă inferioară.

Prezent la Paris, primul ministru Alexandru Vaida Voevod și-a creat sau și-a continuat legăturile prețioase cu bărbații de stat francezi. Strămutarea lucrărilor Consiliului Suprem și Conferinței miniștrilor de externe la Londra, în prima parte a anului 1920, era socotită de delegația ungară în avantajul său, dispunând aici de o puternică oficiină de propagandă. Pentru contracararea acțiunilor ungare, Vaida și-a exercitat și influența personală, plecând la Londra, însoțit de Caius Brediceanu. Cele două vizite făcute la invitația guvernului englez, între 28 ianuarie – 3 februarie și 22 februarie – începutul lunii martie 1920, au fost bine pregătite de colaboratorii săi, ministrul român la Londra – Vasile Boerescu și prietenii săi englezi – W. Steed și S. Watson.

Vaida a fost primit de premierul Lloyd George, de alți miniștri englezi, de șefii Bisericii engleze și de reprezentanții evreilor din Anglia, spulberând informațiile pe care aceștia le dețineau cu privire la intoleranța și persecuțiile religioase practicate de statul și guvernul român împotriva minorităților. Franchețea și sinceritatea lui Vaida, discuțiile îndelungate, argumentația clară cu privire la garantarea categorică în România a drepturilor minorităților, și la toleranța tradițională care-i caracteriza pe români, au convins pe premierul Lloyd George – care a devenit un apărător al românilor. Aprecierile presei engleze la adresa lui Vaida au fost elogioase.

La 3 martie 1920 se întruneau la Londra membrii Consiliului Suprem și ai Consiliului miniștrilor de externe: Ph. Berthelot și Paul Cambon (Franța), L. George și lordul Curzon (Marea Britanie), Francesco Nitti și V. Scialoja (Italia), viconte Chindo (Japonia), pentru a lua în discuție Tratatul cu Ungaria. Ultimul obstacol ce stătea în calea realizării intereselor naționale ale României a fost și el înlăturat, în urma promisiunii ferme pe care Vaida i-a făcut-o lui L. George că retragerea trupelor române din Ungaria, deja ordonată, va fi în curând încheiată – doar lipsa de carburanți și dificultățile retragerii în plină iarnă producând o oarecare întârziere.

În urma unei încercări – diversiune a primului ministru al Italiei, Fr. Nitti, de a revizui hotărârea privind frontierele Ungariei¹², ce a produs mare

12. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond 237, dosar 517, telegrama 1907/15 aprilie 1920, de la Legația din Roma, semnată de E. Lahovary. Arată că Nitti este favorabil Ungariei și chiar Germaniei – vezi și raportul delegației române la Conferință din 14 aprilie 1920, semnat D. Ghika.

vălvă, la 8 martie – când discuțiile au fost reluate la Conferința miniștrilor de externe și a ambasadurilor, prezidată de lordul Curzon –, s-a decis să nu se opereze nici o revizuire, nici în clauzele teritoriale, nici în alte clauze ale tratatului¹³.

Tot în timpul celei de-a doua vizite la Londra, Vaida Voevod a primit din partea Consiliului suprem, prin L. George, promisiunea fermă că va fi recunoscută apartenența Basarabiei la România.

În lunile care au urmat până la semnarea *Tratatului de la Trianon* cu Ungaria (13 martie 1920), Vaida Voevod nu mai era prim ministru, și nici membru în delegația României la Conferința de Pace (fiind demis de rege în urma unei intrigi a liberalilor). Noua delegație română, având în componența sa un membru de valoarea lui Nicolae Titulescu, a mai obținut câteva rezolvări favorabile României în textul tratatului¹⁴.

Ca o scurtă concluzie, se poate afirma cu deplină îndreptățire că activitatea din cadrul delegației României la Conferința de Pace, ca și participarea sa efectivă la procesul istoric din toamna anului 1918 din Transilvania, îl înscriu pe dr. Alexandru Vaida Voevod printre întemeietorii de seamă ai României Mari.

13. V.V. Tilea, op.cit., p.81-82.

14. E. Campus, op.cit., p. 226.

**ALEXANDRU VAIDA VOEVOD –
DER DIPLOMAT DER GROßEN VEREINIGUNG**

Zusammenfassung

Anhand einer außergewöhnlichen Dokumentation, die direkt aus den politisch-diplomatischen Kreisen der Pariser Konferenz (1919-1920) stammen, resümieren die Autoren die Aktivität eines hervorragenden Mitglieds der rumänischen Delegation, Dr. Alexandru Vaida Voevod, in einer ersten Etappe als Begleiter des Erstrministers Ion I.C. Brătianu, in einer zweiten als Haupt der Delegation, nachdem er zum Erstrminister in Dezember 1919 wird. Die Autoren beweisen die Rolle Vaida Voevods in der Gestaltung der Kleinen Entente, in der Entflechtung der Verhältnisse Rumäniens mit den Zentralmächten, so daß die rumänische Delegation den Vertrag mit Österreich abschließt, den Vertrag mit Ungarn zum Abschluß und die Vereinigung Bessarabiens mit Rumänien zur Anerkennung bringt.